

природа инвестиционных соглашений, заключенных развивающимися странами // Политические и правовые системы стран Азии, Африки и Латинской Америки. М., 1983. 5. Мозолин В.П. Право США и экспансия американских корпораций. М., 1974. 6. Омельченко А.В. Инвестиционное право: Навч. посібник. К., 1999. 7. Офіційний вісник України. 1999. № 27. Ст. 1333. 8. Cherian Joy/ Investment Contracts and Arbitration. Leyden, 1975.

*Надійшла до редколегії 31.01.2000*

*С.О. Сліпченко, канд. юрид. наук, доцент  
каф. цивільно-правових дисциплін Ун-ту внутр. справ*

### **ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕЧЕВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ**

У період, коли відбувається становлення незалежної України, проходить і удосконалення її чинного законодавства, в тому числі й цивільного. Повільність цього процесу викликана незвіданістю багатьох проблем, які постали перед суверенною державою, інерційністю старих підходів до вирішення нагальних проблем, політичним протистоянням між різними гілками влади і навіть у самій Верховній Раді України.

Одними з найсуттєвіших, найважливіших цивільних прав є речеві права. Створення системи речевих прав у Проекті Цивільного кодексу України є позитивним кроком у напрямі подальшого вдосконалення приватних правовідносин. Проект Цивільного кодексу України вказує, що цю систему утворюють: право власності, право володіння, сервітутні права, емфітевізис, суперфіцій, застава та інші права на чужі речі [1, с.119].

Як видно, у приведеному переліку відсутні нині існуючі право оперативного управління і право повного господарського відання. Дане становище пояснюється тим, що вказані інститути є породженням командно-адміністративної системи господарювання і саме для неї вони призначалися [2, с.70], а зі зміною основних положень концепції цивільних правовідносин і, зокрема, концепції юридичної особи – оперативне управління і повне господарське відання відійдуть в історію [3, с.17]. З такими твердженнями важко не погодитися.

Однак якщо відмовитися від права оперативного управління і права повного господарського відання, то, як в юридичній літературі доцільно поставлено запитання, – чим замінити ці речеві інститути? Адже, необхідність управління чужою власністю залишається [2, с.72]. Отже, залишається потреба в пошуках правових засобів ефективного і раціонального управління чужою власністю. Вважається, що таким засобом є право довірчої власності, яке незаслужено знаходить опір в своїй трансформації в право України.

Основними дискусійними теоретичними питаннями, що стають перешкодою для запровадження цієї правової конструкції в законодавство України є: 1) про можливість введення даного інституту в нашу систему права; 2) про доцільність введення цього інституту; 3) про місце згаданого

правової конструкції в системі цивільного права і відповідно в системі законодавства. Далі коротко розглянемо суть цих питань.

Можливість введення даного інституту в нашу систему права.

Основні засади, на яких базуються прибічники неможливості введення права довірчої власності, це:

– неможливість розщеплення права власності, а тому неможливість існування права довірчої власності як такої, що передбачає розщеплення;

– чужорідність даної конструкції не тільки вітчизняній системі права, а й континентальній у цілому.

Необхідно вказати, що опір введенню права довірчої власності чиниться через помилкове сприйняття її сутності, яке викликане складністю самого інституту. Велика кількість понять, що є нічим іншим як простим перекладом з іноземних мов поняття «траст», не тільки не полегшують, а й, навпаки, ускладнюють розуміння його через свою суперечливість. Неоднозначність трасту викликано, на наш погляд, лінгвістичними особливостями мов, особливостями правових систем, тим, що один і той же термін може бути наповнено іншим змістом в різних правових системах й існуванням навіть у рамках однієї правової системи деяких розбіжностей. Тому викладення основних положень сполучення права довірчої власності із правом України розпочнемо з визначення самого поняття цього інституту та розуміння його сутності.

1. Право довірчої власності – це речеве право, що виникає у довірчого управителя<sup>1</sup> внаслідок покладення на нього в силу рішення органу влади чи добровільно прийнятих зобов'язань по добросовісному управлінню майном власника для досягнення визначених останнім цілей чи в інтересах вказаних вигодонабувачів.

2. Сам термін «право довірчої власності» є умовним, як наприклад, «право інтелектуальної власності» чи «право промислової власності» тощо, а тому може бути змінений на «право квазівласності» чи «право довірчого управління», або якийсь інший, що буде краще відображати зміст цього правового механізму.

3. Право довірчої власності не є розщепленням права власності. Передача майна не тягне за собою перехід права власності до довірчого управителя, а тільки виникнення у нього обмеженого речевого права. Це обмежене речеве право на чужу річ.

4. Можливість реєстрації права довірчої власності в континентальну систему права, а значить і в право України, підтверджується і залученням його в різні часи державами Європи. Наприклад, як ілюстрацію можна назва-

---

<sup>1</sup> Хоча в праві довірчої власності особа, яка управляє майном власника, іменується довірчим власником, ми застосовуємо термін «довірчий управитель» як більш вдалий для розуміння, використання і який дає можливість відокремити власника і квазівласника.

ти Стародавній Рим<sup>1</sup>, середньовічну Європу<sup>2</sup>. У 1926 р. в Ліхтенштейні приймається закон «The Law of Trusts in Liechtenstein», а далі в Німеччині виникає довірча угода (інститут довірчого пересвоєння) [4, с.59; 5, с.10], потім Франція приймає закон про регулювання трастових відносин у міжнародному приватному праві і т.д.

Доцільність введення цього інституту.

Чи не єдиним аргументом опонентів доцільності права довірчої власності є те, що відповідні довірчій власності відносини оформлюються в континентальній системі права за допомогою договорів доручення чи комісії. Таке твердження не витримує критики.

По-перше, у цих правовідносин різна правова природа не тільки в пандектній правовій системі, а й в англосаксонській.

По-друге, на запитання опонентів про доцільність рецепції права довірчої власності слушним було б запитати, наприклад, про доцільність сервітутів, адже наше право знає договір найму.

По-третє, вказувалось вище, що скасування права повного господарського відання і права оперативного управління, як інститутів командно-адміністративної системи управління господарюванням, потребує їх адекватної заміни, і саме речевим правом. Вважається, що такою заміною і буде право довірчої власності.

По-четверте, саме питання про доцільність є не зовсім коректним. Як вказував Саватьє, юристи шукають найбільш справедливе рішення, економісти – найбільш корисне, тобто виходять з доцільності [6, с.26]. Здається, що буде справедливим надати власнику можливість управляти своїм майном за допомогою інших осіб, якщо він вважає це вигідним.

Місце згаданої правової конструкції у системі цивільного права і відповідно в системі законодавства.

Сама можливість рецепції права довірчої власності в континентальну систему права, в тому числі і в систему права України, зустріла певну настороженість. У зв'язку з цим виникла концепція його модифікації в довірче управління як інститут зобов'язального права. Навіть було захищено на цю тему дисертацію [7]. Вважаємо, що це помилкова точка зору. Хибність такого бачення можна довести за допомогою наступних положень:

1. Концепція права довірчого управління як інститут зобов'язального права намагається ототожнити самі правовідносини з підставами їх виникнення, що неприпустимо.

---

<sup>1</sup> Мова йде про право довірчої купівлі-продажу, що є прототипом забезпечувального трасту.

<sup>2</sup> Мова йде про відношення членів 1-го жebraкувального ордену, яким було заборонено у відповідності до статуту бути власниками нерухомості. Земельні ділянки для них тримали інші особи. Використовували конструкцію трасту і рицарі, що йшли на війну.

2. Договір довірчого управління побудовано як речевий договір<sup>1</sup>. Підтвердженням є той факт, що об'єктом договору є не дії зобов'язаної особи, а безпосередньо відповідна річ (ст.1091 Проекту Цивільного кодексу), як це властиво речевим правам [9, с.225]. Навіть стаття, що вказує на істотні умови договору, предмет договору окреслює як «перелік майна, що передається у довірче управління» [1, с.334].

3. Зобов'язальна конструкція права довірчого управління не зможе виразити всієї сутності правовідносин по управлінню чужим майном, а тому приведе до цілого ряду неврегульованостей. Так, наприклад, стає незрозумілою до кінця правова природа управління майном ліквідаційної комісії, коли відбувається припинення юридичної особи, правове становище опікунів над майном та виконавців заповітів і т.д. Самі укладачі Проекту Цивільного кодексу України вже зустрічаються із складнощами, коли, наприклад, ст.1088 Проекту Цивільного кодексу України вказує, що довірче управління виникає на підставі договору, а ст.1448 вже надає можливість опікуну здійснювати управління майном підопічного і для цього достатньо дозволу органу опіки та піклування.

Таким чином, вважається, що Проект Цивільного кодексу України поряд з положеннями, що регулюють відносини із договору довірчого управління як однієї із підстав виникнення речевого права довірчої власності, повинен включити і саме речеве право.

#### Список літератури:

1. Проект Цивільного кодексу України // Українське право. 1996. №2(4).
2. Підпригора О.А. Про деякі проблеми речевого права в Україні // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні: Збірник наукових праць. К., 1997.
3. Довгерт А.С. Проект нового Цивільного кодексу України: теорія та проблеми // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 6.
4. Дорнбергер Г., Клейне Ю., Пош М. Гражданское право ГДР. М., 1959.
5. Эннекуерс Л. Курс германского гражданского права. М., 1950. Т.1.
6. Саватьє Р. Теория обязательств: юридический и экономический очерк. М., 1972.
7. Слюсаревський М.М. Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1999.
8. Кабалкина А.Ю. Советское гражданское право. М., 1965. Т.1.
9. Брагинский М., Витрянский В.В. Договорное право (общие положения). М., 1997.

*Надійшла до редколегії 06.01.2000*

---

<sup>1</sup> В юридичній літературі про речеві договори, тобто договори, що породжують право на річ не у результаті дій зобов'язаних осіб, згадується рідко [Див. напр.: 7, с.225-227; 8, с.439].